

หนึ่งทศวรรษจากน้ำพระทัย... สู่เด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ A Decade of Royal Generosity toward Children of Incarcerated Mothers

พิมพ์ไฉ่ ทองไพบูลย์*
นันท์ทกา สวัสดิพานิช**
อังคณา สรียาภรณ์***

■ บทคัดย่อ

ด้วยพระเมตตาของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาที่ทรงมีต่อเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ภายใต้การดำเนินงานของโครงการกำลังใจในพระดำริฯ เพื่อประทานความช่วยเหลือแก่เด็กติดผู้ต้องขังหญิงให้ได้รับการดูแลและการปฏิบัติเช่นเดียวกับเด็กที่อยู่ภายนอกเรือนจำ ทรงโปรดให้วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย ซึ่งปัจจุบันคือสถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมต้นแบบ “ตั้งครรภ์คุณภาพ” เพื่อให้ความรู้และฝึกทักษะผู้ต้องขังที่ตั้งครรภ์ให้สามารถดูแลตนเองและทารกในครรภ์และหลักสูตร “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” เพื่อให้ความรู้และพัฒนาทักษะผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดาและพี่เลี้ยงเด็กอาสาสมัครที่เป็นผู้ต้องขังหญิงให้เลี้ยงดูเด็กติดผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ผลการตรวจเยี่ยมและประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมในเรือนจำ 12 แห่งที่เข้าร่วมในโครงการกำลังใจในพระดำริฯ พบว่า ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดามีความพึงพอใจ สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงและเด็กติดผู้ต้องขังได้รับการส่งเสริมการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการเป็นไปตามวัย ปัจจัยความสำเร็จของการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ คือ นโยบายการดูแลเด็ก

*... ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย

ติดผู้ต้องขังตามข้อกำหนดกรุงเทพฯ ส่งผลเด็กติดผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติและการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานไม่แตกต่างกับเด็กภายนอก ปัญหาอุปสรรคของการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ คือ ข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ เวลา วิทยากร และทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ส่วนประเด็นท้าทายคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำต่อเด็กติดผู้ต้องขังให้เป็นเชิงบวก และการเตรียมความพร้อมก่อนส่งเด็กติดผู้ต้องขังออกไปอยู่นอกเรือนจำ

คำสำคัญ : เด็กติดผู้ต้องขังหญิง เรือนจำ โครงการกำลังใจ

■ Abstract

Having mercy on children of incarcerated mothers, HRH Princess Bajrakitiyabha has originated the INSPIRE project over the past decade in order to help these children receive equal cares and treatments. Srisavarindhira Thai Red Cross Institute of Nursing, formerly known as the Thai Red Cross College of Nursing, was assigned by HRH Princess Bajrakitiyabha to develop “Quality Pregnancy” training course for pregnant inmates to practice prenatal care, as well as the “Cultivating good people starts at the 1st year” course for inmate mothers and volunteers to practice child rearing properly. Results from evaluations and site visits of 12 correctional institutions participating in the INSPIRE Project under the Royal

Initiatives of HRH Princess Bajrakitiyabha showed that pregnant inmates and inmate mothers were satisfied with the training courses because they were practical. The growth of children of incarcerated mothers was promoted and the child development was age-appropriate. Key success factor was that the Policy on care of children of incarcerated mothers under the Bangkok Rules led to equal opportunities for these children to receive responses and treatments of the same basic needs provided for those outside the correctional institutions. However, problems and obstacles in using the training courses was the limitation of budget, time, trainers and staff’s attitudes. In addition, changing attitudes of staffs in correctional institutions to be positive toward children of incarcerated mothers remained a challenge.

Keywords: Children of Incarcerated mothers, Prison, INSPIRE Project

■ บทนำ

“เด็กติดผู้ต้องขัง” เป็นเด็กด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งที่สังคมไม่ค่อยกล่าวถึงเนื่องจากเป็นเด็กที่ถูกเลี้ยงดูอยู่ในเรือนจำ ซึ่งเป็นสถานที่ๆ บุคคลภายนอกไม่มีโอกาสได้เห็นหรือรับรู้เรื่องราว เด็กติดผู้ต้องขัง เป็นเด็กที่คลอดในระหว่างมารดาต้องโทษถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือเป็นบุตรของผู้ต้องขังหญิงและติดตามเข้ามาอยู่ในเรือนจำด้วยเพราะมารดาถูกจับกุม

หรืออยู่ในระหว่างดำเนินคดี เนื่องจากมีความจำเป็น หรือไม่มีผู้ใดจะเลี้ยงดูเด็กนั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ข้อมูลสถิติเด็กติดผู้ต้องขังจากเรือนจำทั่วประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2556 - 2560 มีจำนวน 256, 244, 213, 227 และ 242 คน ตามลำดับ (กองสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์, 2561) ในอดีตเด็กติดผู้ต้องขังได้รับการเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อมที่ด้อยโอกาสกว่าเด็กทั่วไป เนื่องจากข้อจำกัดด้านสถานที่ เพราะเรือนจำส่วนใหญ่ถูกออกแบบไว้สำหรับคุมขังนักโทษชายเท่านั้น จึงไม่เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงดูเด็ก และเนื่องจากเด็กติดผู้ต้องขังไม่ใช่ผู้ต้องขัง หรือผู้กระทำความผิด ทำให้ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอในการจัดหาสิ่งที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่แรกเกิด เช่น นม อาหารเสริม เสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้และของเล่น ความยากลำบากของเด็กติดผู้ต้องขังเหล่านี้ อยู่ในสายพระเนตรของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ซึ่งทรงมีพระดำริว่าเด็กเหล่านี้ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ได้ทำความผิด แต่จำเป็นต้องเข้าไปอยู่กับมารดา จึงควรได้รับการดูแลเหมือนเด็กทั่วไป ทรงมีพระดำริให้ก่อตั้ง “โครงการกำลังใจ” (INSPIRE Project) เพื่อดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังหญิง ตั้งครรภ์และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กติดผู้ต้องขังเป็นปฐมในระบอบแรกของโครงการ บทความนี้ผู้เขียนขอน้อมนำเสนอถึงพระเมตตาอย่างหาที่สุดมิได้ และ พระอัจฉริยภาพด้านกฎหมายของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ที่ทรงมีต่อเด็กติดผู้ต้องขังในเรือนจำตลอดหนึ่งทศวรรษผ่านทางโครงการกำลังใจในพระดำริฯ นโยบายการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ การติดตามผลการใช้

หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิง ถอดบทเรียนความสำเร็จของการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ ปัญหาอุปสรรค และประเด็นท้าทายในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิง รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อความยั่งยืนของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว

นโยบายการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ

นโยบายในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังภายใต้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ได้กล่าวถึงเด็กติดผู้ต้องขังอยู่หลายประเด็น (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) เช่น มาตรา 39 ระบุว่า “เด็กติดผู้ต้องขังที่อายุต่ำกว่าสามปี อนุญาตให้เด็กอยู่ในเรือนจำจนกว่าเด็กอายุครบสามปี หรือส่งเด็กนั้นไปยังหน่วยงาน ซึ่งมีหน้าที่ให้การสงเคราะห์คุ้มครองสวัสดิภาพหรือพัฒนาฟื้นฟูเด็กโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ ในกรณีมีเด็กซึ่งได้รับอนุญาตให้อยู่ในเรือนจำเรือนจำต้องจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้ตามสมควร” ที่ผ่านมากกระทรวงยุติธรรมจึงได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการดูแลปกป้องและคุ้มครองเด็กติดผู้ต้องขังที่ได้รับการเลี้ยงดูในเรือนจำที่มีอายุครบ 1 ปี และไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูเด็กภายนอกเรือนจำ โดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะจัดหาสถานสงเคราะห์ที่เหมาะสมทั้งของภาครัฐและเอกชนในการดูแลเด็กต่อเนื่อง (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2548) นอกจากนี้ มาตรา 57 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ระบุว่า “ให้เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์หรือให้นมบุตรได้รับคำแนะนำทางด้านสุขภาพและโภชนาการจากแพทย์ พยาบาลหรือเจ้าพนักงาน

เรือนจำที่ผ่านการอบรมด้านการพยาบาลและต้องจัดหาอาหารที่เพียงพอและในเวลาที่เหมาะสมให้แก่ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ทารก เด็กและมารดาที่ให้นมบุตร และต้องไม่ขัดขวางผู้ต้องขังหญิงในการให้นมบุตรและการดูแลบุตร เว้นแต่มีปัญหาด้านสุขภาพ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์” และมาตรา 58 “ให้เรือนจำจัดเตรียมให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ได้คลอดบุตรในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลนอกเรือนจำ ณ ท้องที่ที่เรือนจำนั้นตั้งอยู่ หากเด็กคลอดในเรือนจำ ห้ามมิให้บันทึกว่าเด็กเกิดในเรือนจำ โดยระบุเฉพาะท้องที่ที่เรือนจำตั้งอยู่ เมื่อผู้ต้องขังหญิงคลอดบุตรแล้วให้ผู้ต้องขังหญิงนั้นอยู่พักรักษาตัวต่อไปได้ไม่เกินเจ็ดวันนับแต่วันคลอด และให้เด็กที่อยู่ร่วมกับมารดาในเรือนจำได้รับการตรวจสุขภาพโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพเด็กเพื่อวินิจฉัยและให้การรักษาตามความจำเป็น รวมทั้งการตรวจป้องกันโรค และการบริการด้านสุขอนามัย” ซึ่งผลการศึกษาของพิไลลักษณ์ วจนประเสริฐ, พิมพิไล ทองไพบูลย์, สุภาพร วรรณสันทัด, และนันทกา สวัสดิพานิช (2558) สะท้อนว่าเรือนจำมีนโยบายและแนวทางในการดูแลสุขภาพเด็กติดผู้ต้องขังที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กอยู่หลายประเด็น ได้แก่ 1) ให้เลี้ยงลูกได้หนึ่งปี มียืดหยุ่นตามสภาพ 2) สวัสดิการของใช้เด็กจัดให้เพียงพอระยะแรก หลังจากนั้นให้ตามงบประมาณ 3) ให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่และดูแลลูกด้วยตนเอง 4) จัดให้มีพี่เลี้ยงเด็กอาสา ช่วยมารดาเลี้ยงดูลูก 5) จัดพื้นที่ให้เหมาะกับการเลี้ยงเด็กเท่าที่สถานที่จะเอื้ออำนวย และ 6) มีมาตรการลดคนเข้าใกล้ เพื่อไม่ให้เด็กติดเชื้อมาก่อนหน้านี้มารดาจึงรับรู้ว่เรือนจำดูแลสุขภาพเด็กใกล้เคียงเด็กอยู่ข้างนอกโดยมีการรับรู้

ใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) มีการประเมิณและส่งเสริมการเจริญเติบโตด้วยอาหารตามวัย 2) มีการประเมิณและส่งเสริมพัฒนาการตามสภาพ 3) สร้างเสริมภูมิคุ้มกันด้วยวัคซีน เจ้าหน้าที่นำออกไปหรือจัดให้ในเรือนจำ และ 4) แม่ดูแลเบื้องต้นเมื่อเจ็บป่วย เจ้าหน้าที่ช่วยและส่งโรงพยาบาลเมื่ออาการรุนแรง

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนว่ากรมราชทัณฑ์ให้ความสำคัญต่อการดูแลเด็กติดผู้ต้องขัง คือ มีนโยบายและแนวทางการดูแลผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และเด็กติดผู้ต้องขังหญิงที่มีความชัดเจนขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้เด็กได้รับประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก คือ ได้รับการเลี้ยงดูทั้งทางร่างกาย จิตใจ ตลอดจนที่อยู่อาศัยให้เกิดความปลอดภัย และต้องได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากบริการทางการแพทย์

โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

ตลอดระยะเวลาที่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาทรงดำรงตำแหน่งในงานยุติธรรม ทรงมีพระปณิธานที่แน่วแน่ในการช่วยเหลือเด็กติดผู้ต้องขังหญิง และผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดี และต้องโทษอาญาที่ประสบความยากลำบากหรือขาดโอกาสในกระบวนการยุติธรรม และต้องการกำลังใจและความช่วยเหลือ พระองค์ทรงมีพระดำริให้จัดตั้งโครงการกำลังใจ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2549 และได้ทรงประทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 300,000 บาท เป็นทุนเบื้องต้น โครงการกำลังใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือ เป็นกำลังใจแก่ผู้ต้องขัง

และกระตุ้นให้สังคมพร้อมที่จะให้โอกาสแก่ผู้ที่เคยก้าวพลาดที่พร้อมที่จะกลับมาเป็นคนดีของสังคม มีกลุ่มเป้าหมายคือ เด็กติดผู้ต้องขังหญิง ผู้ต้องขังหญิง เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด และผู้ต้องขังอื่น ๆ ที่ขาดโอกาสในกระบวนการยุติธรรม งานของโครงการกำลังใจ เป็นงานที่ไม่เข้าซ้อนกับสิ่งที่ราชการปฏิบัติอยู่แล้วหรือเป็นภารกิจที่ทางราชการไม่สามารถดำเนินการได้ (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2554) การดำเนินงานของโครงการกำลังใจสรุปได้เป็น 4 โครงการใหญ่ คือ 1) โครงการกำลังใจกับเด็กติดผู้ต้องขังหญิง และผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ ซึ่งถือเป็นโครงการแรกของโครงการกำลังใจ โดยเริ่มต้นดำเนินการกับทัณฑสถานหญิงกลาง ปัจจุบันทรงมีพระดำริขยายการดำเนินงานไปยังทัณฑสถานหญิงหรือเรือนจำอื่นรวม 16 แห่ง 2) โครงการเศรษฐกิจพอเพียง ที่น้อมนำแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษทั้งชายและหญิง เพื่อให้เรียนรู้หลักการใช้ชีวิต กินง่าย อยู่ง่าย และหาเลี้ยงตัวเองได้ภายหลังพ้นโทษ มีการดำเนินงานในเรือนจำนาร่อง 5 แห่ง ก่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพใหม่ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง 3) โครงการกำลังใจเชิงลึก เป็นการส่งเสริมพัฒนาจิตใจเพื่อให้เห็นคุณค่าในตนเอง เช่น โครงการศึกษาและพัฒนาจิตด้วยกระบวนการพัฒนาศิลป์ (ปั้นดินให้เป็นบุญ : ปั้นพระพุทธรูป) เพื่อบำบัดจิตใจสำหรับผู้ต้องขังคดีอาชญากรรมและคดีอื่นที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต และการส่งเสริมความรู้ด้านกฎหมายเพื่อให้ผู้ต้องขังมีความเข้าใจและช่วยตนเองได้ (นภภรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2555) และ 4) โครงการกำลังใจกับเด็กและเยาวชนเพื่อแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความ

ผิดได้ว่าโครงการกำลังใจในพระดำริฯ ที่ขยายการดำเนินงานครอบคลุมผู้ต้องขังทุกกลุ่มและมีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อเป็นการสร้างโอกาสภายหลังการพ้นโทษ เป็นการคืนคนดีที่มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจสู่สังคม

พระเมตตาต่อเด็กติดผู้ต้องขังหญิงภายใต้โครงการกำลังใจ

พระเจ้าหลานเธอฯ ทรงเห็นว่าเด็กติดผู้ต้องขังหญิงเป็นผู้บริสุทธิ์ต้องมาได้รับผลกระทบโดยไม่ใช่ความผิดของตัวเอง และผู้ต้องขังหญิงที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำมีความวิตกกังวลอยู่แล้วยังเป็นผู้ที่ตั้งครรภ์หรือเป็นมารดาต้องเลี้ยงดูเด็กโดยปราศจากความช่วยเหลือจากครอบครัว จะยังมีความวิตกกังวลมากขึ้น และในมิติของสุขภาพและมิติของสิทธิมนุษยชน ผู้ต้องขังที่เป็นมารดาและเด็กควรได้รับสิทธิในการรักษาและได้รับบริการด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานเทียบเท่ากับบุคคลอื่นที่อยู่ภายนอกเรือนจำ ไม่ควรถูกกีดกันสิทธิและถูกตัดความสัมพันธ์ของมารดาและบุตร ดังพระดำริสในฐานองค์ปาฐกเกี่ยวกับโครงการกำลังใจในพระดำริฯ ที่สำนักงานองค์การสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2551 ว่า (อภิญา เวชชัย และคณะนิติวิเทศศาสตร์, 2553)

“ทัณฑสถานหลายแห่ง ขาดบุคลากรและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะดูแลเด็กที่เกิดในระหว่างคุมขัง แม่และเด็กเหล่านี้ยังมีโอกาสที่เพียงพอที่จะพัฒนาความผูกพันระหว่างแม่และลูกในช่วงขบปีแรกของชีวิต ซึ่งความผูกพันเหล่านี้ใช้เวลาเพียงไม่กี่ปีในการสร้าง แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งและจะคงอยู่ตลอดไป ความผูกพันเหล่านี้จะช่วยสร้างพัฒนาการทาง

อารมณ์ สติปัญญาและการเข้าสังคมของเด็ก ในขณะเดียวกันก็จะช่วยสร้างและฟื้นฟูจิตสำนึกที่ดี รวมทั้งความรับผิดชอบให้กับผู้ต้องขังหญิง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมด้วย”

จึงโปรดให้วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย ซึ่งปัจจุบันคือสถาบันการพยาบาลศรีสวรินทิรา สภากาชาดไทย ศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับภาวะสุขภาพ ความต้องการของผู้ต้องขังตั้งครรภ์ และเด็กติดผู้ต้องขังหญิง สภาพแวดล้อมและข้อคิดเห็นจากเจ้าหน้าที่เรือนจำเพื่อเป็นข้อมูล ในการจัดทำหลักสูตร “ตั้งครรภ์คุณภาพ” เพื่อ ฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ และหลักสูตร “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” สำหรับ ฝึกอบรมผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดาและพี่เลี้ยง เด็กอาสาสมัครที่เป็นผู้ต้องขังหญิง โดยมีกรอบ แนวคิดในการทำหลักสูตรฝึกอบรมทั้ง 2 หลักสูตร ดังนี้ (ทัศนีย์ อรรถารส และคณะ, 2556)

1) ภาวะสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ของสตรีในระยะตั้งครรภ์มีอิทธิพลโดยตรง ต่อทารกในครรภ์ แม้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถ ดูแลสุขภาพของตนเองให้แข็งแรง มีอารมณ์ แจ่มใสอยู่เสมอจะทำให้กำเนิดทารกที่มีสุขภาพ สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

2) ทารกที่เริ่มต้นชีวิตที่ดีตั้งแต่ในครรภ์ จนถึงคลอด ได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมแม่ ได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดด้วยความรัก จะมีการเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งร่างกายและ จิตใจ เกิดความเชื่อมั่นในความรักและความรู้สึก ไว้วางใจผู้อื่น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการ พัฒนาบุคลิกภาพที่ดีในวัยต่อไป และเป็น ประชากรที่มีคุณภาพของชาติในอนาคต

3) การเสริมสร้างพลังอำนาจแม่ในการ ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง สร้างเสริมจิตสำนึก

ของความเป็นแม่และตระหนักถึงหน้าที่ของตน ในบทบาทแม่ที่ดี เพิ่มความรักความผูกพัน ระหว่างแม่ลูก ให้แม่ได้เลี้ยงดูลูกและให้นมลูก ด้วยตนเอง ก่อให้เกิดความหวังและแรงจูงใจ ที่มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย และวางแผนชีวิต เพื่อลูกและอนาคต ลดปัญหาการทอดทิ้งลูก ที่อาจเกิดขึ้น

4) การเล่นเกมของเด็กในการเสริมสร้าง พัฒนาการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์ และสังคม การจัดของเล่นและกิจกรรมการเล่น ให้แก่เด็กอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสมตามวัย จึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กทุกด้าน

วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย ได้จัดทำ ร่างหลักสูตรฝึกอบรมทั้ง 2 หลักสูตร พร้อมแผน การประเมินและส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อขอพระราชทานวินิจฉัย จากพระเจ้าหลานเธอฯ และทรงประทานพระอนุญาต ให้ดำเนินการฝึกอบรมหลักสูตร “ตั้งครรภ์คุณภาพ” ภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ เป็นครั้งแรก ที่ทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 19-22 กุมภาพันธ์ 2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม ให้ผู้ต้องขังหญิงเกิดความรู้สึผูกพันกับลูก ในครรภ์ สามารถดูแลสุขภาพของตนเองและลูก ในครรภ์ และดูแลสุขภาพภายหลังคลอดได้ถูกต้อง เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลง ของร่างกายหญิงตั้งครรภ์ การบรรเทาอาการ ไม่สบาย การปฏิบัติตนของหญิงตั้งครรภ์ การออกกำลังกาย พัฒนาการของทารกในครรภ์ และการกระตุ้นพัฒนาการทารก การเตรียมตัว เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การเตรียมตัวเพื่อการคลอด การปฏิบัติตนของมารดาในระยะหลังคลอด และ การเสริมสร้างพลังอำนาจของหญิงตั้งครรภ์ มีระยะเวลาการอบรม 4 วัน การอบรมใช้การบรรยาย

สาธิตและทดลองปฏิบัติ โดยมีการทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้ารับการอบรม ผู้ให้การอบรมเป็นอาจารย์พยาบาลจากวิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย

หลักสูตร “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” ภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ ได้ดำเนินการฝึกอบรมครั้งแรกที่ทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17-19 มกราคม 2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มารดาและพี่เลี้ยงอาสาสมัครสามารถดูแลเด็กให้ปลอดภัยและตอบสนองความต้องการของเด็กได้ถูกต้องเหมาะสมกับวัย เนื้อหาของหลักสูตรประกอบด้วย ลักษณะของเด็กทารก ความต้องการของเด็กทารก การเจริญเติบโต และพัฒนาการ การส่งเสริมพัฒนาการอาหารสำหรับทารกเน้นเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และอาหารเสริมตามวัย การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค การเลี้ยงดูทารกประจำวัน อาการที่พบบ่อย อุบัติเหตุในเด็กทารก การป้องกันและการดูแลช่วยเหลือ และการเสริมสร้างพลังอำนาจของมารดา มีระยะเวลาการอบรมจำนวน 3 วัน การอบรมใช้การบรรยาย สาธิตและทดลองปฏิบัติ โดยมีการทดสอบความรู้ก่อนและหลังเข้ารับการอบรม ผู้ให้การอบรมเป็นอาจารย์พยาบาลจากวิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย พร้อมกันนี้ได้จัดกิจกรรมการประเมินการเจริญเติบโต และส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นระยะทุก 2 เดือน เพื่อติดตามภาวะสุขภาพของเด็กติดผู้ต้องขังหญิง มีการดำเนินงานตามโครงการฯ ตลอดปี 2550 จึงได้ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เข้าฝึกอบรมมากยิ่งขึ้น

พระเจ้าหลานเธอฯ ทรงเสด็จติดตามผลการฝึกอบรมและเยี่ยมผู้ต้องขังหญิงและเด็ก

ติดผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง กรุงเทพฯ และทรงมีพระวินิจฉัยว่าควรขยายผลไปยังทัณฑสถานหญิงและเรือนจำในภูมิภาคต่างๆ ที่มีความพร้อม วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย จึงได้ปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรต้นแบบ โดยเพิ่มเนื้อหาและระยะเวลาการฝึกอบรม โดยหลักสูตร “ตั้งครรภ์คุณภาพ” ใช้เวลาฝึกอบรม 4 วัน และหลักสูตร “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” ใช้เวลาฝึกอบรม 5 วัน เพื่อให้ผู้ต้องขังมีโอกาสในการฝึกทักษะการปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ และกำหนดให้ฝึกอบรมปีละ 2 ครั้ง ให้ครอบคลุมผู้ต้องขังหญิงรายใหม่ได้ฝึกอบรมอย่างทั่วถึง โดยมีกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม เป็นผู้รับผิดชอบในการส่งหลักสูตรต้นแบบให้แก่ทัณฑสถานหญิงหรือเรือนจำที่เข้าร่วม ในโครงการกำลังใจที่อยู่ทั่วภูมิภาค เช่น ทัณฑสถานหญิงธนบุรี ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ทัณฑสถานหญิงพิษณุโลก เรือนจำกลางระยอง เรือนจำกลางราชบุรี เรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น และติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทุกปี เนื่องจากความพร้อมของแต่ละเรือนจำในการเข้าร่วมในโครงการกำลังใจในพระดำริฯ มีความแตกต่างกัน จึงเริ่มดำเนินการฝึกอบรมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลในการที่จะคงไว้ซึ่งมาตรฐานของการฝึกอบรมทั้ง 2 หลักสูตรตามกรอบแนวคิดและแนวปฏิบัติที่กำหนด ในปี พ.ศ. 2554 พระเจ้าหลานเธอฯ จึงมีพระดำริให้กระทรวงยุติธรรมร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทยจัดทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งประกอบด้วยวิดีโอทัศน์ และหนังสือคู่มือหลักสูตรตั้งครรภ์คุณภาพและหลักสูตรสร้างคนดีเริ่มที่ขวบปีแรก เพื่อประทานให้กับทัณฑสถานหญิง

หรือเรือนจำที่เข้าร่วมในโครงการกำลังใจ ในพระดำริฯ โดยเนื้อหาในวิดิทัศน์เหมือนกับเนื้อหาในคู่มือหลักสูตร และมีภาพวิดีโอแสดงขั้นตอนการฝึกปฏิบัติและทักษะต่างๆ เช่น การอาบน้ำเด็ก การพับผ้าอ้อม การนวดทารก ฯลฯ เพื่อใช้เป็นสื่อการสอน และให้ผู้ต้องขังหญิงใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การดำเนินงานในปีที่ 5 ของโครงการกำลังใจ ในพระดำริฯ มีทัณฑสถานหญิงหรือเรือนจำที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 9 แห่งทั่วภูมิภาค โครงการกำลังใจในพระดำริฯ จึงได้ดำเนินการติดตามตรวจเยี่ยมและติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมและการส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทั้ง 9 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำการใช้หลักสูตรฝึกอบรม เพื่อรักษามาตรฐานของการฝึกอบรม ตลอดจนการนำหลักสูตรไปใช้ได้จริง (อังคณา สรียาภรณ์, 2557) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้รับผิดชอบส่วนงาน นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้ต้องขังหญิงที่ผ่านการฝึกอบรมทั้ง 2 หลักสูตร การศึกษาเอกสารจากสมุดบันทึกสุขภาพแม่และเด็ก แฟ้มประวัติสุขภาพของผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังหญิง และการสังเกตสภาพแวดล้อม เช่น ห้องเด็ก เรือนนอน ปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะตรวจเยี่ยม เช่น สัมพันธภาพระหว่างแม่และลูก พฤติกรรมการดูแลเด็กของพี่เลี้ยงอาสาสมัครเป็นต้น ภายหลังการตรวจเยี่ยมได้สรุปผลและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเป็นรายเรือนจำ

มีการจัดโครงการสัมมนาผู้ใช้หลักสูตร ฝึกอบรมและการส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิงจำนวน 1 วัน โดยมีผู้บริหารและ

ผู้รับผิดชอบการฝึกอบรมของเรือนจำเข้าร่วมสัมมนาจำนวน 15 แห่ง เป็นเรือนจำที่ได้รับการตรวจเยี่ยมแล้ว 9 แห่ง ยังไม่ได้รับการตรวจเยี่ยมจำนวน 2 แห่ง และเรือนจำที่จะเข้าร่วมในโครงการกำลังใจฯ ในปีถัดไปอีกจำนวน 4 แห่ง วัตถุประสงค์ของการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน เสริมสร้างเจตคติที่ดีของผู้นำหลักสูตรไปปฏิบัติ ให้คำปรึกษาแนะนำการใช้หลักสูตร ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข โดยคัดเลือกเรือนจำที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) มาเป็นกรณีตัวอย่าง โดยพิจารณาจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจและให้ความสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังหญิง และเด็กติดผู้ต้องขังหญิงตามแนวพระดำริของพระเจ้าหลานเธอฯ และตามข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้ การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง หรือข้อกำหนดกรุงเทพฯ (The Bangkok Rules) และความสามารถในการบริหารจัดการภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ของเรือนจำ

ต่อมาปี พ.ศ. 2555-2556 มีการตรวจเยี่ยมและติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมในทัณฑสถานหญิงหรือเรือนจำที่อยู่ภายใต้โครงการกำลังใจฯ อีกครั้งหนึ่ง จำนวนทั้งสิ้น 12 แห่ง ผลการติดตามพบว่าเรือนจำแต่ละแห่งใช้หลักสูตรฝึกอบรมแตกต่างกันทั้งเนื้อหาสาระและระยะเวลา เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องวิทยากร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพยาบาลวิชาชีพจากโรงพยาบาลของภาครัฐ ระยะเวลาฝึกอบรมปรับเปลี่ยนขึ้นอยู่กับวิทยากร และงบประมาณค่าตอบแทนวิทยากรที่มีจำนวนจำกัด วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตร

ต้นแบบเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเรือนจำที่เป็นปัจจุบัน โดยปรับเนื้อหาและลดระยะเวลาของการฝึกอบรมทั้ง 2 หลักสูตร เป็นหลักสูตรละ 3 วัน

การติดตามผลการนำความรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิง

ทัศนสถานหญิงหรือเรือนจำที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจๆ จะมีระบบและมาตรฐานการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังดีกว่าเรือนจำอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ (อภิญา เวชชัย, นันทภรณ์ เอี่ยมวานานนทชัย, ปรียานุช โชคธนวนิชย์, และ เสาวธาร โพธิ์กลัด, 2556) ข้อมูลจากการตรวจเยี่ยมและติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรม “ตั้งครรภ์คุณภาพ” สำหรับผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และหลักสูตร “สร้างคนดีเริ่มที่ขบปี่แรก” สำหรับผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดาและพี่เลี้ยงเด็กอาสาสมัคร พบว่า เรือนจำจัดฝึกอบรมปีละ 1-2 ครั้ง จำนวนวันอบรมอยู่ระหว่าง 1-3 วัน เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องวิทยาการ ส่วนใหญ่มีอาจารย์พยาบาลจากสถาบันการศึกษาพยาบาลหรือพยาบาลวิชาชีพจากสถานพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุขที่อยู่ใกล้เคียงเรือนจำหรือจากสภาวิชาชีพไทยมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในการอบรม มีการใช้สื่อการสอนวิดีโอทัศน์ให้ความรู้ให้แก่มารดาที่เข้ามาอยู่ใหม่และสอนทบทวนความรู้และทักษะสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่เคยได้รับการอบรมมาแล้ว รวมทั้งมีการประเมินการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็ก

จากการติดตามผลการนำความรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมในเรือนจำทั้ง 12 แห่ง ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดาให้ข้อมูลว่าการฝึกอบรมมีประโยชน์

มาก เนื่องจากผู้ต้องขังหญิงมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน การอบรมช่วยให้มารดามีทักษะในการดูแลบุตรได้ถูกต้อง รู้วิธีการดูแลลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมารดาที่มีบุตรคนแรก ส่วนมารดาที่เคยมีบุตรมาก่อนก็เป็นการทบทวนความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงลูกในบางเรื่องที่ไม่ได้การอบรมทำให้ได้ความรู้ใหม่ ผลการประเมินสะท้อนว่าผู้ต้องขังหญิงมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงในการเลี้ยงดูบุตร (ทัศนีย์ อรรถารส และคณะ, 2556) ดังคำกล่าวที่ว่า

“มีพยาบาลจากมหาวิทยาลัยและมีเจ้าหน้าที่พยาบาลมาอบรมที่นี่ค่ะ..และได้ดูซีดีจากโครงการดูทุกวันเลยตั้งแต่มาอยู่ในห้องนี้ ได้ความรู้จากสองทางคือคนมาอบรมและความรู้จากสื่อ” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“คุณหมอเปิดวิดีโอขบปี่แรกของเด็กดูทราบจากตรงนั้น ให้ดูบ่อย เสร็จจากภารกิจซักผ้าก็มานั่งดู...ความรู้ที่ได้จากวิดีโอเรานำไปใช้ค่ะ อย่างเช่นหนูไม่ทราบว่าคุณเป็นอะไร พอดูวิดีโอก็สังเกตเป็น” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“ความรู้เรื่องการเตรียมตัวคลอดเคยได้รับค่ะ เตรียมของใช้สำหรับลูกเรา สอนเรื่องการฝึกหายใจ เพื่อบรรเทาอาการเจ็บท้อง ให้หายใจเข้าและเวลาหายใจออกก็อ้าปาก (ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์)

ผลการนำความรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมมาใช้ช่วยให้เด็กมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการในทางที่ดีขึ้น โดยเด็กติดผู้ต้องขังทุกคนได้รับการประเมินการเจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งได้การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด โดยมีเจ้าหน้าที่ของเรือนจำนำเด็กไปรับวัคซีน

ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่อยู่ใกล้เรือนจำหรือประสานงานกับโรงพยาบาลให้เข้ามาให้วัคซีนในเรือนจำกรณีที่มีเด็กจำนวนมากที่ต้องได้รับวัคซีนในคราวเดียวกันหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำอาจไปรับวัคซีนจากสถานพยาบาลภายนอกมาให้พยาบาลเรือนจำเป็นผู้ให้วัคซีนเอง และมีการบันทึกข้อมูลในสมุดสุขภาพแม่และเด็กเช่นเดียวกับเด็กที่อยู่ภายนอกเรือนจำ นอกจากนี้หากเด็กติดผู้ต้องขังเกิดการเจ็บป่วยจะได้รับการดูแลจากพยาบาลประจำสถานพยาบาลเรือนจำ หรือได้รับการส่งออกไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลกรณีเจ็บป่วยรุนแรง ดังคำกล่าวของมารดา

“ขังน้ำหนัก วัดส่วนสูง ลงสมุดสีชมพู (สมุดบันทึกสุขภาพเด็ก) และในสมุดจะมีตารางให้เราดู เราก็ไปดูว่าลูกเราก็เดือนดูตามเส้นว่าอ้วนมาก ผอมมาก” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“หมอจะเอาลูกออกไปฉีดวัคซีนที่ รพ.... ทุก ๆ วันนัด แต่เราไม่ได้ไป...หลังฉีดวัคซีนกลับมาแล้วแม่ได้รับคำแนะนำบอกว่าถ้าลูกเป็นไข ตัวร้อน ก็ให้กินยาลดไข้ทุก 4-6 ชั่วโมง” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

นอกจากนี้ผลการนำความรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ สะท้อนว่าผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังหญิงได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น โดยเรือนจำหรือทัณฑสถานหญิงทั้ง 12 แห่ง มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นเป็นรูปธรรมใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของสถานเลี้ยงเด็กติดผู้ต้องขัง และ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กติดผู้ต้องขัง (ทัศนีย์ อรรถรส และคณะ, 2556) รายละเอียดดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของสถานเลี้ยงเด็กติดผู้ต้องขัง เรือนจำทุกแห่งมีการจัดสถานที่

เลี้ยงเด็กและเรือนนอนเป็นสัดส่วน เพื่อให้แยกออกจากผู้ต้องขังหญิงทั่วไปเพื่อป้องกันการติดเชื้อ โดยเรือนจำบางแห่งสร้างอาคารขึ้นใหม่ที่แยกเฉพาะสำหรับเลี้ยงเด็กติดผู้ต้องขัง และมีชื่อเรียก เช่น ห้องบริบาลทารก อาคารแม่และเด็ก บ้านแม่และเด็ก เป็นต้น เรือนจำบางแห่งปรับพื้นที่เดิม เช่น อาคารห้องสมุด อาคารจำหน่ายสินค้าให้เป็นสถานที่เลี้ยงเด็กแต่เรือนจำบางแห่งที่มีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ใช้การจัดแบ่งเป็นมุมสำหรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้ใช้เป็นสถานที่ให้มารดาเด็กติดผู้ต้องขัง รวมทั้งผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ใช้ชีวิตอยู่ในช่วงเวลากลางวัน นอกจากนี้เรือนจำยังจัดพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมเพื่อเด็ก เช่น ชงนม ซักผ้า อาบน้ำเด็ก ที่สำคัญมีการจัดสรรพื้นที่เรือนนอนสำหรับมารดาและเด็กติดผู้ต้องขังที่แยกจากผู้ต้องขังทั่วไป และจัดให้มีพื้นที่กว้างมากขึ้น เพื่อให้เด็กสามารถคลาน เดิน หรือมีกิจกรรมได้ และเป็นการลดโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อเนื่องจากสภาพที่แออัดของเรือนจำ ดังคำกล่าวของผู้ต้องขังหญิง

“เรือนนอนสบายค่ะ ก็มีที่นอนรวมกันแค่สิบกว่าคน แม่ลูกอ่อนนอนกับคนท้องและเด็กก็สบายไม่เบียดกัน ห้องกว้างค่ะ” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“เรื่องที่พัคดีค่ะ นอนสบาย เป็นห้องสำหรับแม่ลูกอ่อนกับคนท้อง นอนสิบคนหลับดีค่ะ” (ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์)

คุณภาพชีวิตของเด็กติดผู้ต้องขังดีขึ้น ภายหลังการดำเนินงานของโครงการกำลังใจทุกเรือนจำมีนโยบายให้มารดาไม่ต้องเข้าฝึกทักษะอาชีพ เพราะงานบางอย่างอาจทำให้ผู้ต้องขังหญิงเกิดความเครียดและเหนื่อยล้า ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมการเล่นดูบุตร การที่มารดามีเวลา

อยู่กับบุตรอย่างเต็มที่ เด็กจะได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมแม่ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 เดือน ยกเว้นมารดาที่มีปัญหาด้านสุขภาพที่ไม่สามารถให้นมแม่ได้ เช่น ติดเชื้อเอชไอวี ในขณะที่มารดาได้เรียนรู้ความต้องการและสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กได้ ขณะเดียวกันเด็กก็จะรับรู้ถึงความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัยและพัฒนาความเชื่อใจต่อมารดาและเกิดเป็นความผูกพันซึ่งกันและกัน โดยความผูกพันของเด็กจะพัฒนาขึ้นเมื่อเด็กอายุ 6-8 เดือน ถ้าความผูกพันถูกขัดขวางตั้งแต่อายุน้อยจะทำให้เด็กมีปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ตามมา (Dolan, 2017) โดยผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดากล่าวว่า

“ทางเรือนจำได้ส่งเสริมให้ดูแลลูกด้วยตนเอง ตั้งแต่เกิดเลยให้แม่อยู่กับลูก ให้นมเอง เลี้ยงเอง ตลอดเวลา ดีค่ะ จะได้ผูกพันกัน” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“ทางเรือนจำอนุญาตให้เราดูแล 24 ชั่วโมง ไม่ต้องเข้ากองงาน รู้สึกดีค่ะ เราเป็นแม่ต้องคอยดูแล...ลูกดูดีกว่า ถ้าปล่อยลูกไว้กับคนอื่นก็ไม่เหมือนดูแลเอง ยังไงก็ดูแลดีไม่เท่าแม่ค่ะ” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

นอกจากนี้บางเรือนจำจัดหาพี่เลี้ยงเด็กอาสาสมัครที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร “สร้างคนดีเริ่มที่ขวบปีแรก” คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของมารดาในช่วงเวลาที่มารดาต้องไปทำกิจวัตรประจำวัน เช่น ซักเสื้อผ้าเด็ก อาบน้ำ รับประทานอาหาร สิ่งเหล่านี้ช่วยให้มารดาผ่อนคลาย ลดความวิตกกังวล ความเครียด และความอ่อนล้า ซึ่งมีผลต่อการไหลของน้ำนมมารดา และเด็กก็ได้รับการดูแลให้ปลอดภัยตลอดเวลา

“ที่นี่เรามีพี่เลี้ยง ปกติ 2 คน วันนั้นพอดีพี่เลี้ยงไปไหนเลยเหลือคนนึง ทุกคนได้รับการอบรม...ก็มาจากเป็นแม่มาก่อนก็มาเป็นพี่เลี้ยง” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

“ตอนอาบน้ำ..พี่เลี้ยงดูแลลูกให้ค่ะ 7 โมง พี่เลี้ยงไปทำกับข้าว กลับมา 8 โมงให้แม่ป้อนลูกตัวเอง พี่เลี้ยงช่วยกันทำความสะอาดเรือนนอน” (ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดา)

ซึ่งการติดตามผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องผลการศึกษาดำเนินงานภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ ในเรือนจำ 12 แห่ง ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่กายภาพเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตแม่และเด็ก (อภิญา เวชชัย และคณะ, 2556) และทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ

ถอดบทเรียนความสำเร็จของการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ

การนำหลักสูตรฝึกอบรมผู้ต้องขังหญิงไปใช้ในเรือนจำในระยะแรกผลการดำเนินงานยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรเท่าที่ควร เรือนจำบางแห่งดำเนินงานได้ค่อนข้างดี แต่บางแห่งมีข้อจำกัดค่อนข้างมาก ภายหลังจากกรมราชทัณฑ์ มีนโยบายและแนวปฏิบัติต่อเด็กติดผู้ต้องขังหญิงชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะการที่ประเทศไทยมีข้อกำหนดกรุงเทพฯ ที่เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขัง ช่วยให้การดำเนินงานของหลักสูตรฝึกอบรมประสบความสำเร็จและมีการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เกิดจากการที่ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเรือนจำตระหนัก

และเอาใจใส่ในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขัง รวมทั้งผู้บริหารมีกลยุทธ์ของการบริหารจัดการข้อจำกัดของเรือนจำหรือทัณฑสถานหญิงเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและเอื้อต่อการดูแลเด็กมากขึ้น ทั้งเรื่องอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ในการดูแลเด็ก และพาเด็กไปรับบริการด้านสุขภาพอนามัย หรือรับวัคซีน งบประมาณในการจัดซื้อนม และอาหารเสริม รวมถึงเสื้อผ้า อุปกรณ์ของใช้ที่จำเป็นสำหรับเด็ก เช่น น้ำยาซักผ้าเด็ก สบู่อาบน้ำเด็ก เป็นต้น

ปัจจุบันเรือนจำหลายแห่งมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับข้อกำหนดกรุงเทพฯ มากขึ้น เช่น การดูแลด้านสุขภาพ โดยมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับเด็กติดผู้ต้องขังหญิง คือ *ข้อกำหนดที่ 9* “กรณีมีบุตรติดผู้ต้องขังหญิงมาด้วย ต้องตรวจสุขภาพหรือร่างกายเด็กโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพเด็ก เพื่อกำหนดถึงการรักษาและความต้องการทางการแพทย์ และจัดให้มีการบริการด้านสุขอนามัยที่เหมาะสมอย่างน้อยเท่าที่ที่จัดไว้ในชุมชน” ในสภาพการณ์จริงเมื่อเด็กติดผู้ต้องขังเกิดความเจ็บป่วยจะได้รับการดูแลเบื้องต้นจากพยาบาลประจำเรือนจำหรือได้รับการส่งออกไปรักษาที่โรงพยาบาลกรณีเจ็บป่วยรุนแรง รวมทั้งเด็กได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคด้วยวัคซีนตามที่กำหนด ได้รับการประเมินการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัย แต่อาจมีความล่าช้าในการดำเนินงานในบางเรือนจำเนื่องด้วยความขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในการพาเด็กออกไปรับบริการด้านสุขภาพ

การจัดสรรพื้นที่เรือนนอนและห้องเลี้ยงเด็กเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนว่าเรือนจำได้มีการนำข้อกำหนดกรุงเทพฯ ไปเป็นปฏิบัติอย่างชัดเจน

ข้อกำหนดที่ 42 “ระบบเรือนจำต้องมีความยืดหยุ่นเพียงพอต่อการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ผู้ต้องขังหญิงขณะให้นมบุตร และผู้ต้องขังหญิงที่มีเด็กติดผู้ต้องขัง สิ่งอำนวยความสะดวกในการเลี้ยงดูเด็กต้องถูกจัดไว้ในเรือนจำเพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเรือนจำได้ และต้องมีความพยายามโดยเฉพาะในการจัดให้มีโครงการที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ที่มีบุตรอ่อน และที่มีบุตรติดยา”

นอกจากนี้เรือนจำทุกแห่งได้มีการบริหารจัดการสภาพความเป็นอยู่และการดูแลสุขภาพเฉพาะกลุ่มผู้ต้องขังลักษณะพิเศษ คือ ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ผู้ต้องขังที่ให้นมบุตร และผู้ต้องขังที่มีบุตรในเรือนจำ เช่น *ข้อกำหนดที่ 48* “ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์หรือให้นมบุตรต้องได้รับคำแนะนำทางด้านสุขภาพและโภชนาการภายใต้โครงการที่ถูกสร้างขึ้นและควบคุมโดยผู้ให้คำแนะนำทางด้านสุขภาพที่ได้รับการรับรอง ต้องจัดอาหารที่เพียงพอและในเวลาที่เหมาะสมโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายให้แก่หญิงตั้งครรภ์ ทารก เด็กและมารดาที่ให้นมบุตร ต้องไม่ขัดขวางผู้ต้องขังหญิงจากการให้นมบุตร เว้นแต่มีเหตุผลทางด้านสุขภาพโดยเฉพาะในการทำเช่นนั้น โครงการดูแลต้องรวมถึงการดำเนินการตามความต้องการทางการแพทย์และโภชนาการสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่เพิ่งให้กำเนิดบุตร แต่บุตรมิได้อยู่ร่วมในเรือนจำด้วย” *ข้อกำหนดที่ 49* “การตัดสินใจว่าจะอนุญาตให้เด็กอยู่กับมารดาในเรือนจำหรือไม่ ต้องอยู่บนพื้นฐานเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก เด็กที่อยู่ในเรือนจำกับมารดาต้องไม่ได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็นผู้ต้องขัง” และ

ข้อกำหนดที่ 50 ผู้ต้องขังหญิงซึ่งมีบุตรอยู่ร่วมในเรือนจำด้วยจะต้องได้รับโอกาสในการใช้เวลาอยู่ร่วมกันกับบุตรให้มากที่สุด ข้อกำหนดที่ 51 (1) “เด็กที่อยู่อาศัยร่วมกับมารดาที่เป็นผู้ต้องขังหญิงต้องได้รับการดูแลสุขภาพที่ต่อเนื่องและการดูแลพัฒนาการโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยร่วมมือกับการให้บริการสาธารณสุขชุมชน” และข้อกำหนดที่ 51 (2) “สภาพแวดล้อมที่จัดไว้สำหรับการเลี้ยงดูเด็กดังกล่าวจะต้องมีสภาพใกล้เคียงกับสภาพแวดล้อมของเด็กที่อยู่นอกเรือนจำให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้”

การที่เรือนจำอนุญาตให้เด็กอยู่กับมารดาและให้โอกาสมารดาเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ ไม่ต้องเข้ารับการฝึกอบรมเช่นเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป จัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตร “ตั้งครรภ์ คุณภาพ” และ “สร้างคนดี เริ่มที่ขบปีแรก” เพื่อเป็นการให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพครรภ์และการเลี้ยงดูบุตร ควบคู่ไปกับการจัดพื้นที่เรือนนอนและห้องเลี้ยงเด็ก การจัดหาอาหารเสริมให้กับเด็กติดผู้ต้องขังแสดงให้เห็นว่าเรือนจำได้ดำเนินการตามข้อกำหนดกรุงเทพฯ แล้วระดับหนึ่ง กล่าวได้ว่าความสำเร็จของการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังในเรือนจำเกิดขึ้นได้ด้วยการขับเคลื่อนเชิงนโยบายจากการประกาศใช้ข้อกำหนดกรุงเทพฯ ร่วมกับการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุวัติข้อกำหนดกรุงเทพฯ ผ่านการประชุมหรืออบรม และจัดเวทีสัมมนาหรือศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารจัดการข้อจำกัดต่าง ๆ ของเรือนจำหรือทัณฑสถานหญิง สำหรับผู้บริหาร พยาบาล และเจ้าหน้าที่ของเรือนจำหรือทัณฑสถานหญิงเป็นระยะ ๆ

ปัญหาอุปสรรคและประเด็นท้าทายในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิง

ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขังหญิง คือ งบประมาณที่จำกัด การแสวงหาวิทยากรมาฝึกอบรมได้ไม่ต่อเนื่อง การจัดสวัสดิการสำหรับเด็กไม่เพียงพอ และทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำต่อเด็กติดผู้ต้องขัง มีรายละเอียดดังนี้

1) เรือนจำบางแห่งมีงบประมาณไม่เพียงพอในการจัดฝึกอบรมตามหลักสูตรต้นแบบ จึงลดจำนวนวันของการอบรม ลดทอนเนื้อหาบางส่วนลง รวมทั้งปรับวิธีการฝึกอบรมเหลือเพียงการบรรยาย ไม่มีการสอนสาธิต ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังหญิงขาดทักษะในการนำไปปฏิบัติจริง

2) เรือนจำบางแห่งมีข้อจำกัดในการแสวงหาวิทยากรเพื่อมาฝึกอบรมตามหลักสูตร เนื่องจากเรือนจำตั้งอยู่ในสถานที่ห่างไกลจากสถาบันการศึกษา จึงไม่มีเครือข่ายทางเลือกมาสนับสนุนการดำเนินงานให้เกิดขึ้นได้ตามหลักสูตรต้นแบบ

3) เรือนจำหลายแห่งที่อยู่ภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ จัดสวัสดิการสำหรับเด็กได้ไม่เพียงพอและไม่ต่อเนื่อง โดยทั่วไปสวัสดิการของเด็กมี 1) นมและอาหารเสริม 2) ผ้าอ้อมและเสื้อผ้า 3) เครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น แปรง สบู่ น้ำยาซักผ้า และ 4) ของเล่น สำหรับจำนวนที่จัดสรรให้ขึ้นอยู่กับจำนวนเด็กติดผู้ต้องขังในเรือนจำ หากเรือนจำมีจำนวนเด็กติดผู้ต้องขังมาก การได้รับสวัสดิการก็อาจจะน้อย หากจำนวนเด็กติดผู้ต้องขังมีน้อย ก็จะทำให้โอกาสในการได้รับสวัสดิการมีมากขึ้น การที่เด็กติดผู้ต้องขังไม่ใช่ผู้กระทำผิด กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรมจึงไม่มีการจัดสรรงบประมาณในส่วนนี้ กองสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์ได้พยายาม

จัดสรรงบประมาณมาให้ทัศนสถานหญิงหรือเรือนจำที่อยู่ภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ แต่ก็ไม่เพียงพอ ทำให้เด็กได้รับสวัสดิการไม่ต่อเนื่อง แต่ละเรือนจำจึงต้องแสวงหาภาคีเครือข่ายภายนอกเพื่อขอรับบริจาคเงินและสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ผ้าอ้อมสำเร็จรูป

4) ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำต่อเด็กติดผู้ต้องขังด้วยลักษณะงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำเน้นการควบคุม อีกทั้งจำนวนผู้ต้องขังหญิงที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี ภาระงานที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบจึงมีมาก การที่มีเด็กติดผู้ต้องขังอาศัยอยู่ด้วยในเรือนจำ ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องจัดสรรพื้นที่ในการเลี้ยงดูเด็กและเรือนนอน จัดหาเครื่องใช้และอาหารเสริมสำหรับเด็ก รวมถึงพาไปรับวัคซีนตามวัยและดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยด้วยภาระที่เพิ่มขึ้นเหล่านี้ ทำให้เจ้าหน้าที่มีทัศนคติต่อเด็กติดผู้ต้องขังว่าเป็นส่วนเกินของเรือนจำหรือมีความรู้สึกว่าการดูแลเด็กเป็นภาระที่นอกเหนือความรับผิดชอบหรืองานประจำที่ทำอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากอัตรากำลังใจของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังตามเกณฑ์มาตรฐานที่เหมาะสมของหลักราชทัณฑ์สากลคือ เจ้าหน้าที่ 1 คนต่อผู้ต้องขัง 5 คน แต่สภาพความเป็นจริงพบว่าเจ้าหน้าที่ 1 คนต่อผู้ต้องขังหญิง 25 คน และผู้ต้องขังชาย 33 คน (กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ, 2556) จึงเป็นภาระงานที่หนักมาก ดังนั้นเรือนจำมักจะไม่นอญญาติให้เด็กอยู่ในเรือนจำด้วยเหตุผลที่หลากหลาย จนมารดาต้องยอมจำนนกับเหตุผลดังกล่าว และต้องแสวงหาหนทางส่งเด็กออกไปเลี้ยงดูภายนอกเรือนจำ ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาและโอกาสในการได้รับนมแม่

ซึ่งการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรถือเป็นการลงโทษที่เลวร้ายสำหรับมารดา เด็กจะได้รับความบอบช้ำทางจิตใจและไม่เข้าใจถึงสาเหตุที่ต้องแยกกันอยู่ (กระทรวงยุติธรรม, 2555; McIntyre, 2017)

ประเด็นท้าทายในการดูแลเด็กติดผู้ต้องขัง
คือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ และการเตรียมความพร้อมของเด็กติดผู้ต้องขังก่อนส่งไปเลี้ยงดูนอกเรือนจำ มีรายละเอียดดังนี้

1) การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ หากเจ้าหน้าที่มีทัศนคติต่อเด็กในเชิงบวกและมองว่าไม่ใช่ภาระของเรือนจำ และปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังอย่างเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ก็จะเป็นโอกาสให้ผู้ต้องขังหญิงได้ทำบทบาทของความเป็นแม่มีกำลังใจจากลูกที่มีการเจริญเติบโต ทำให้ชีวิตในเรือนจำมีคุณค่าและความหวัง ขณะเดียวกันเด็กได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาและได้รับนมแม่ และการที่มีเด็กอยู่ในเรือนจำก็ช่วยให้สภาพแวดล้อมของเรือนจำมีชีวิตชีวาจนเป็นขวัญเป็นกำลังใจของผู้ต้องขังอื่นที่ไม่ใช่มารดาอีกด้วย การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ต้องใช้เวลา และขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังดีขึ้น คือการพัฒนาคุณภาพชีวิต การปรับสภาพแวดล้อม และการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อเอื้อในการทำงานของเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น ลดความตึงเครียดในการทำงานก็จะช่วยให้เจ้าหน้าที่เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน มีความรู้สึกผ่อนคลาย ซึ่งจะส่งผลให้มุมมองต่อเด็กติดผู้ต้องขังดีขึ้น

2) การเตรียมความพร้อมของเด็กติดผู้ต้องขังก่อนส่งตัวเด็กออกไปเลี้ยงดูนอกเรือนจำกับญาติหรือสถานสงเคราะห์กรณีที่ไม่มีญาติ ประเด็นนี้ถือเป็นความท้าทายอีกประการหนึ่ง และเป็นเรื่องที่จะเสียก่อน การตัดสินใจว่าเมื่อใดที่ควรแยกเด็กจากมารดานั้น ควรใช้การประเมินรายการณประกอบกับพิจารณาประโยชน์สูงสุดที่เด็กจะได้รับ มิใช่ยึดหลักเพียงว่าเด็กมีอายุเกินหนึ่งปีหรือเกินกว่าที่จะใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ หากเด็กและมารดาไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมและแยกจากกันช่วงเวลาที่เหมาะสม อาจทำให้เกิดผลกระทบด้านจิตใจและอารมณ์ทั้งต่อตัวเด็กและมารดาตามมาได้ นอกจากนี้เรือนจำควรมีการสนับสนุนให้ญาติของเด็กติดผู้ต้องขังมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดูแลเด็กโดยประสานให้ญาติพาเด็กไปรับวัคซีนที่โรงพยาบาลหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจนและรอบคอบ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมของญาติที่จะมารับเด็กไปดูแลต่อภายนอกเรือนจำ

ข้อเสนอแนะเพื่อความยั่งยืนของการใช้หลักสูตรฝึกอบรม การมีเด็กติดครรภ์มารดาหรือติดผู้ต้องขังหญิงเข้ามาอยู่ในเรือนจำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในระบบราชทัณฑ์ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ด้วยจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี ในขณะที่เรือนจำก็มีข้อจำกัดทั้งเรื่องงบประมาณและสถานที่ ดังนั้นเรือนจำควรพัฒนาภาคีเครือข่ายภายนอกที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพทั้งภาครัฐและเอกชนภายใต้การทำงานที่ใกล้ชิดลงความร่วมมือที่ชัดเจน เพื่อให้เครือข่ายเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือ

เรือนจำทั้งในรูปแบบเงินบริจาค สิ่งของ เครื่องใช้ที่จำเป็น นมผง ผ้าอ้อมสำเร็จรูป ยาและเวชภัณฑ์ วัคซีนสำหรับเด็ก รวมถึงวิทยากรที่จะมาช่วยฝึกอบรม จะเป็นสิ่งที่ทำให้เรือนจำสามารถจัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรต้นแบบ “ตั้งครรภ์คุณภาพ” และ “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” ได้ตามแผนงานที่กำหนดและต่อเนื่องทุกปี และข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่ง คือ การเปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานหรือประเมินตรวจสอบการดำเนินงานของเรือนจำจะเป็นสิ่งที่สร้างความตื่นตัวและพัฒนาการทำงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำผู้รับผิดชอบโครงการให้รักษามาตรฐานการดูแลแม่และเด็กในระบบงานยุติธรรมอยู่ตลอดเวลา

■ บทสรุป

ด้วยน้ำพระทัยที่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา มีต่อเด็กติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำผ่านการดำเนินงานของโครงการกำลังใจในพระดำริฯ โดยโครงการฝึกอบรมหลักสูตร “ตั้งครรภ์คุณภาพ” ให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ และหลักสูตร “สร้างคนดี เริ่มที่ขวบปีแรก” สำหรับผู้ต้องขังหญิงที่เป็นมารดาและพี่เลี้ยงเด็กอาสาสมัครที่เป็นผู้ต้องขังหญิง ช่วยให้เด็กติดผู้ต้องขังได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีการเจริญเติบโตและการเป็นไปตามวัย ทั้งเด็กและมารดามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สะท้อนให้เห็นผลการดำเนินงานที่เด่นชัดของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิงจนทำให้มีกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ของผู้ต้องขังหญิงตามมา

■ บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุล, และ กุลภา วจนสาระ. (2558). *ผู้ต้องขังหญิงสถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2548). *ข้อตกลงความร่วมมือในการปกป้องคุ้มครองเด็กติดผู้ต้องขังผู้ถูกควบคุมและเด็กซึ่งคลอดในระหว่างที่มารดาถูกคุมขังในเรือนจำ สังกัดกรมราชทัณฑ์ หรือถูกควบคุมในสถานที่ควบคุม สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนระหว่างกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงยุติธรรม*. เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2561, จาก file:///C:/Users/Research/Downloads/mous_1%20(1).pdf.

กระทรวงยุติธรรม. (2555). *คู่มือการจัดการและการกำหนดนโยบายในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหญิง*. แปลจาก Handbook for prison managers and policymakers on Women and Imprisonment. แปลโดยสำนักงานกิจการในพระดำริฯ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา. [ม.ป.ท.]

กองสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์. (2561). *สถิติเด็กติดผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศ*. นนทบุรี: กรมราชทัณฑ์.

ทักษิณ อรรถารส, ศุภาวี ผือกเทศ, พิไลลักษณ์ โรจนประเสริฐ, พิมพ์ไธ ทองไพบุลย์, ปรียารัตน์ รัตนวิบูลย์, ชลดา จันท์ขาว, วาริศา วิเศษสรรพ, และ นันทกา สวัสดิพานิช. (2556). *รายงานการดำเนินโครงการตรวจเยี่ยมและประเมินผลการใช้หลักสูตรการฝึกอบรมและส่งเสริมพัฒนาการเด็กติดผู้ต้องขังหญิง*. กรุงเทพฯ:

โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา.

นภาพรณ หะวานนท์, เพ็ญสิริ จิระเดชากุล, อีรวลย์ วรธโนทัย, พิศมัย รัตนโรจน์สกุล, กิตติกร สันคติประภา, กำจัด พ่วงสวัสดิ์, และ จิรภา สันธนาภา. (2555). *การใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำข้อกำหนดกรุงเทพฯ ไปสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษาในประเทศไทย(รายงานวิจัย)*. กรุงเทพฯ:โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา.

พิไลลักษณ์ โรจนประเสริฐ, พิมพ์ไธ ทองไพบุลย์, สุธาพร วรณสันทัด, และนันทกา สวัสดิพานิช. (2558). *นโยบายและการดูแลสุขภาพเด็กติดผู้ต้องขังตามการรับรู้ของมารดา*. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี กรุงเทพฯ*, 31(1), 36-49.

ราชกิจจานุเบกษา. (2560). *พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 21 ก วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2560. (หน้า 1-23). เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2561, จาก http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/law21-180260-1.pdf

สำนักงานศาลยุติธรรม. (2554). *นำพระทัยพระองค์มาสู่กับการให้โอกาสแก่ผู้ต้องขังหญิง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม

อภิญา เวชชัย, และ คณินิจ วิหคมาตย์. (2553). *การศึกษาแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง: กระบวนการสร้างเสริม “กำลังใจ” และความเป็นมนุษย์ในกระบวนการยุติธรรม* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา.

อภิญญา เวชยชัย, นันทภรณ์ เอี่ยมมวานานนทชัย, ปรียานุช โชคธนวิชย์, และ เสาวธาร์ โพธิ์กัลด. (2556). *การศึกษาผลการดำเนินงานภายใต้โครงการกำลังใจในพระดำริฯ: 12 พื้นที่ร่วมสืบสานปณิธาน* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา.

อังคณา สรียาภรณ์. (2557). ความก้าวหน้าของการดูแลสุขภาพแม่และเด็ก. *วารสารกำลังใจ*, 2(1), 75-78.

Dolan, R. (2016). Pregnant women, mothers, mother and baby units and mental health in prison. *Psychology Postgraduate Affairs Group Quarterly*, 100, 32-36.

McIntyre, J. (2017). *Mother-and-infant facilities at Adelaide women's prison: A cost effective measurement in the best interests of child*. Retrieved January 5, 2018, from <http://search.ror.unisa.edu.au/media/researcharchive/open>

